

KO E TALAHAU NIUE

KO IA FOKI KO E PEPA HE SOCAIETI

ALOFI

No.27.

FEPUARI, 1919

KO E TAU TALA KEHEKEHE

KUA mole tuai e mahina fakamua he tau, ti kua hohoko mai a tautolu ke he mahina Fepuari mo e monuina mo e m-fola. Nakai tokologa e tau matakainaga ne momohe ke tuga ne tau kua mole atu, ti nakai tupu lahi e tatalu, ka kua nonofo a tautolu mo e mitaki ha ko e fakaalofa mai he Atua. Nakai lahi e kai ke he vaha nai, ka e nakai hoge e motu. Kua fa mahani ke hogeia mena ke he na mahina Ianuari mo Fepuari.

Ko e taha mahina ne mole tali he pe e vaka ko *Awanui*, to liga nakai moua e tautolu ha toga ato mole foki taha mahina. Ka kua leveki ai e faoa he vaka, ti makona ai a lautolu, ka e momoko ni he nakai macke ke liliu atu ke he ha lautolu a tau magafaoa.

Ko e fana he vaka ko *Awanui* kua fakatanu hake ai i Vaimilo, ti kua lilifu lahi e mena ia; ka ko e fana tuai kua uta ai ke fakatu ai ki Tufukia, ke he kaina he Aoga Fakatufono.

Kua kelea lahi e Fale he Motu i Alofi, ha kua popo e tau au, ti loga e tau pou ne popo, mo e falu he tau lau papa foki. Kua lilifu lahi e fale he Komisina i Liualagi, mo e fale he ekekafo i Tialekula, mo e tau fale he na pule he aoga i Tufukia: kua leveki mitaki ai e tau fale ia he Fakatufono. Ka ko e Ekalesia, kua fakateaga a lautolu, ti nakai malolo a lautolu ke taute e fale he Fekafekau he Atua. Nakai popo e fale; kua mau agaia ni; ti nakai mitaki ke ulu ki lalo e tau hoe, tuga ne manatu he fala tagata. Ko e fale lilifu haia, ne ta

he tau matua i tuai, mo Misi Lao foki, ko e faifeau fakamua he motu; ti kua nakai mitaki ke toka ai e fale ia mo e nakai taute ke mitaki. Kua eke tuai mo mena ke ma ai e motu. Mitaki lahi e tau fale he tau faifeau ne nonofo i Upolu, mo Tutuila, mo Beru, mo Banaba, mo Lifu, mo Rarotoga. Ko Niue hokoia ne toe, he nakai taute e lautolu e fale he ha lautolu a faifeau. Laga loga ne ole atu e faifeau ke he motu ke pulega mo e eke ai e gahua, ka kua fakateaga agaia e tau patu mo e nakai fanogonogo mai. Kia fakamalolo mai a mutolu, mo e fakaalofa mai ke he ha mutolu a faifeau; ueke pehe he tau motu kehe kua tiaki tuai e Niue e tau gahua mitaki.

Kua ulu ki lalo e fale pouli, ti fiafia lahi e motu katoa ha ko e mena ia. To ulu ai foki e fale he leoleo i Utuko, mo e liu foki ta ai e fale ia ke he tau lapa mo e tau apa ne moua ai he fale pouli.

Kua momoko lahi e motu ha ko e mena nakai manatu e leoleo, ko Misi Ayling, ke nofo mau ke he motu nai. Ko e leoleo totonu a ia, kua nakai fa fakalavelave e tau tagata, tuga ne falu ne kitia ai he vaha tuai; ka e gahua fakatekiteki a ia, mo e mahani molu, mo e mahani lilifu. Ai iloa e tautolu po ko hai ke hau ke hukui aki a ia.

Kua tohi mai ha tautolu a Patuiki lilifu ko GEORGE hana tohi fakaauue mo e fakaalofa ke he tau motu kehekehe he hana Kautu ha ko e ha lautolu a lotu malolo ke lagomatai atu ha ia ke he tau. Kua fai tufaaga a tautolu i Niue ke he gahua ia, ti kua fiafia lahi a tautolu he moua hana tohi fakaalofa. Kua lomi tuai e tohi, mo e tufatufa ai ke he motu. Aua neke fakateaga a mutolu e tohi,

ka e pili ke he kaupuga ki loto he tau fale ha mutolu, ke eke mo fakamanatuaga he mafola ne moua ai e tautolu. Kua tufatufa noa ai e faifeau e tau pepa ia mo e nakai fai totogi; kua fiasia foki a ia he eke e gahua ia. Kaeke kua manatu e taha ke moua ai e tohi kua lomi ke he pepa mao, to maeke kia ia ke moua, ka totogi a ia e ono e pene.

Kua lomi tuai ke he taha mena e tala ke he pulega he motu ke fakatau toga. To iloa e tautolu a taha aho po ke monuina e gahua ia po ke nakai. Ko e fakalata he faifeau, pehe, nakai aoga ha mena e gahua ia. Ka e pule e motu. Ko e toga ia, ko e Rira, liga nakai lata e toga ia mo e £1000, ka kua manatu e motu ke totogi ko e £4000. Ko e moumou tupe haia. To lata foki ke totogi e ikivaka ko e £300 ke he tau; ko e hagai foki to totogi ai ko e £240 ke he taha tau mo e taha tau; to totogi foki e tau kau vaka ke lata ai, ti liga nakai toe ha mena ke tufatufa ai ke he motu. Ko e tau maukoloa foki he motu to nakai lagomatai mai, ti nakai maeke ke kai talofa a mutolu ke he tau fale koloa. Ka e toka ai. To pule a mutolu. Ai ko e mena he Ekalesia, ti ai ko e mena he Fakatufono. Kia pule a a mutolu.

Ko e aho 2 ia Fepuari ne eke ai e fenoga feoaki he tau akoako he motu. Nakaila katoa ai e tau tala he tau akoako ne tohi mai e lautolu ke fakailoa mai e tala ke he fenoga; to liga lomi ai a taha aho. Hanai e tau mena ne o a lautolu ki ai:—

Nogotau ne fano a ia ki Alofi.	
Pulekula	Tamakautoga.
Farani	Liku
Tanielu	Avatele.
Iafeta	Lakepa.
Ikimatatoa	Tuapa.
Tauleva	Makefu.
Tiemu	Mutalau.
Pikiga	Hakupu.
Leatau	Fatiau.
Ikifana	Hikutavake.

Kua oti e gahua tanu puhala ke pu atu ki Liku. Ne fakamalolo lahi e faoa, ti uka foki e gahua, ka kua taute mitaki ai. Ti kua kamata tuai e gahua ke tanu e hala ke pu atu ki Hakupu. Kia fakamalolo foki e faoa ia, kia tatai e mitaki he ha lautolu a gahua. Ko e faoa Fatiau foki kua tanu e lautolu ha lautolu a hala ke pu atu ki Hakupu. Kua mitaki lahi. Fakamalolo a ke taute ai e tau puhala oti he motu ke molemole ai.

Ko e aho 4 ia Fepuari ne kitia taha vaka ke he tatavaha, ha ne holo atu ke he fahi tokelau mo lalo, ka e nakai fakatata mai e vaka ke he motu ke fai

kupu ki ai. Liga lata ke tatali a tautolu ato mole e mahina nai. Ka hoko ke he mahina Mati ti liga han taha vaka ke fakaati.

Ko e tau tupe hanai ne moua ai ke lagomatai ke he gahua lomi tohi. Ko e Tapu Fifine i Avatele, 16/3; Mr. R. D. Head, 10/-; Mr. Collins, 10/-; Malamatagaloa, 6/-; Farani, 2/6; Tautehemana, 2/-. Ko e katoatoa. £2 6/9. Oue tulou! Ti hau foki taha.

KO E LAUGA

“Ko e ha ne kumi mai ai au e mua? Nakai kia iloa e mua ko e mena lata ke nofo au ke he fale he haku a Matua?”—LUKA II. 49.

KO E lotouho he tau mouga i Kalilaia, ke he pahua kua pa takai he tau mena matiketike, ha ha i ai e maga tote ko Nasareta. Kua nakai tala mai ai ha tala ke he maga ia ki loto he Maveheaga Tuai. Kua nakai tohi ai e higoa he maga ia ki loto he tau tohi he tau tohitala he vaha fakamua. Kua nakai kelea e tau mahani he tau tagata he maga ia; kua tatai ni a lautolu mo e tau tagata oti he motu; ka ko Natanielu, ko e tagata Nasareta, kua pe'e mai a ia, “Maeke kia ke tupu mai ha mena mitaki mai Nasareta?” (Ioane i. 46.) ha ko e mena fakateaga e maga ia, ti tokogahoa foki ha ha tau tagata. Ko e maga ia ni ne nofo ai ha tautolu a Iki ke he hana vaha tote, mo e vaha ne tagata lahi a ia. Tolugofulu e tau tau ne nofo fufu ai e tama he Atua ke he maga tote ia, ti nakai iloa e tautolu ha tala ke he hana vaha tote, pete ni he manako a tautolu he iloa e tau tala ke he hana vaha tama. Taha maka ni e kupu ne tohi ai ke he tau tau fakamua ne bogofulu ma ua hana, pehe “Kua tupu ni e tama, kua malolo foki hana lotó, kua puke ke he iloilo, ha ha ia ia foki e fakaaalofa he Atua.”—Luka ii. 40.

Kua tupu fakatekiteki e tama ko Iesu ke he kaina a Iosefa, kua leveki fakamitaki ai a ia e Maria. Kua tupu a ia mo e mahani totonu, mo e mahani molu, mo e mahani fakamoli, mo e mahani mea, mo e mahani fakaaalofa. Kua eke e ia e tau fekau ikiiki ne lata mo e tama tote. Kua ofo e tau tagata he manamanatu ke he iloilo he tama; ka ko e tama ni a ia, ti mahani foki ni a ia ke tuga ne tau tama. Nakai kehe a ia mo e fanau oti he maga, ka ko e mahani totonu ne kehe ia.

Kua nakai fiasia e Ekalesia i tuai he nakai kitia ai ha tala ke he vaha tama a Iesu, ko e mena ia ne tohi ai e lautolu falu a tala pikopiko, pehe; kua fefenu e fanau ke he kaina, ti taute e lautolu he

pélāpēfa e tau manu mō e tau manu lele; ti tala aģe e tama kō Iesu ke he hana tau manu kia hola, ti hola ni e manu; ka e pehe atu a ia ke lele, ti lele ni. Loga e tau tala goagoa pihia ne tohi ai, ka e nakai moli ha tala ia.

“Na o ki Ierusalemā hana tau matua ke he taha tau mo e taha tau ke he galue he paseka.” Kua pēhe e fakatufono Iutaia kia o hake e tau patu tane oti he motu ki Ierusalemā ke kai e tau galue lalahi ne tolu, ko e galue Paseka, mo e galue Penetikošō, mo e galue he tau Fale Api; kua lata foki ke he tau fifine oti kia o hake a lautolu ke kai e galue Paseka. Ka ko lautolu ne nonofo ke he tau mena mamao, nakai fa mahani a lautolu ke o hake ki Ierusalemā ke laga tolu ke he tau, kā e laga taha

tau mena kehe he maga lahi ia ko Ierusalemā; ko e tau fale lalahi, mo e tau fale koloa, mo e faituga lahi ne fakatu ai ki luga he mouga ko Moria. To liu atu a ia ki loto he faituga, mo e kitekite atu ke he fatapoa. mo e tau ekepoa kua gahua ki ai, ke ta ai e tau poa ke he tau pogipogi mo e tau ašiafi. To kitekite atu a ia ke he ahua he mena manogi ne tugi hololoa ai ki loto he mena tapu; to manamanatu a ia mo e matakutakuina ke he mena ne toka ai ki tua he ie puipui, ke he mena tapu ue atu. To tupu foki ki loto ia ia e tau manatu fou, to kamata foki e mololo fou ke tupu hake ke he hana loto ka kitekite atu a ia ke he faituga tapu he Matua hana ko e Atua.

Fitu e aho ne kai e lautolu e galue. Tokologa

lahi e tau tagata Kalilaia ne o hake ki ai fakalataha mo Iosefa mo Maria. Ne ha i ai ke he fahi motu ia a Kalilaia e tau maga loga, toka ai ko e 240 e tau maga kehekehe; ha ha i ai foki e taki 15,000 e tagata ke he tau maga ia, ke he taha maga mo e taha maga. Ko e vaha ne tupu e tau ti mahani e fahi motu ia ke taute ai e kau tau ke lata mo e 100,000 e tagata. Kua o hake e motu katoa ki Ierusalemā, ti tokologa e tau fuata ke he faoa ia, ti fakalataha foki a Iesu mo e tau fuata. Kua fakatau kai a lautolu; kua fakatau momohe a lautolu; kua mahani fakalataha a lautolu ke he vaha galue.

Kua hili e galue, kua kamata a lautolu ke fenoga atu ki Kalilaia. Nakai manamanatu a Iosefa mo Maria ia Iesu he aho fakamua he fenoga ia. Piko na laua kua fakalataha a ia mo e kau fuata. Ka

kua hoko ke he ašiafi, ati kumikumi e laua a ia, kia mohe a lautolu oti ke he mena taha. Ka e nakai moua e lautolu a ia; kua galo ni a ia. Kua fakatukehe lahi a laua; kua ofo foki a laua he eke pihia e tama. Ne totonu lahi a ia; nakai mahani a ia ke eke ha mena ke fakamamahi ai a laua. Liga haofia a ia he taha malaia. Kua kumikumi fakamakutu a laua, ti kitia vave a laua nakai nofo a ia fakalataha mo e tau kapitiga ha laua, ti nakai kitekite atu e taha a ia tali he kamata ai e fenoga. Kua fakatukehe lahi a laua.

Kua liliu atu a laua ki Ierusalemā mo e loto mamahi, ko e tolu e aho ne kumikumi a laua ke he maga ia, ke he taha mena mo e taha mena, ati oti ti moua e lautolu a ia ki loto he faituga. Nakai ha ha he fale lahi a ia, ka ko e taha poko he faituga

KO E TAMA KO IESU KE HE VAHA LOTO HE TAU AKOAKO

ni, ko e galue Paseka foki ko e galue lahi mahaki ia, ti mahani e tau tagata oti he motu ke o hake ki ai. Kua hoko ke he hogofulu ma ua e tau tau a Iesu, ati uta a Iosefa mo Maria a ia, kia o fakalataha a lautolu mo ia ki Ierusalemā ke he galue. Ko e mahani he motu ia, kā hoko e tama ke he hogofulu ma ua hana tau tau, ti pehe a lautolu kua mole tuai e vaha tote, ka kua hoko atu ke he vaha fuata; kua lata foki ke fakaako ai a ia ke he tau mena lalahi he tau patu he motu. Kaeke ko e tama he taha tagata lahi, to tuku ai e tama ia ke he aoga he tau akoako mo e tau tohi kupu. Ka ko Iosefa ko e lalo tagata a ia; to nakai maeke ke nofo hane tama ke he aoga ia, ka e fakaako ai a ia ke he aoga he hana maga i Nasareta.

Liga ofo lahi e tama he kitekite atu a ia ke he

ne eke ai mo fale aoga he tau akoako. Ko e tolu e tau poko pihia ke he faituga i Ierusalem. Ti moua e laua a Iesu, ha ne nofo ai fakalataha mo e faoa aoga, kua fanogonogo atu ke he tau akoako, mo e huhu mena kia lautolu. Kua ofo foki e tau akoako ke he loto matala hana, ko ia ko e fuata Kalilaja kua nakai fakaako ai.

Kua toka a Iosefa; ai maeke ia ia ha kupu he fakaofa a ia. Ka ko Maria kua fakatepetepe a ia ke vagahau. Kua pehe a ia, "Ma mea, ko e heigoa e mena ne eke pihia ai a koe kia maua? Kitiala, ne kumi han a matua tane mo au kia koe mo e fakaatukehe." Liga ko e kupu akonaki fakamua ia kua vagahau atu e Maria kia Iesu. Nakai mahani a Iesu ke eke ha mena ke akonaki ai. Ka ko ainei, kua mavehe noa a Iesu mo e hana tau matua; nakai tupu ha mena ke lekua ai, ka ko ia ni ne nofo pule noa ki Ierusalem, mo e fakateaga ke he hana tau matua. Kua ita a Maria kia ia.

Ka kua tali atu a Iesu kia Maria, pehe, "Ko e ha ne kumi mai ai au e mua; Nakai kia iloa e mua ko e mena lata ke nofo au ke he fale he haku a Matua?" Tuga e mena ne pehe atu a ia, Ko koe ni, ma Maria, kua iloa tuai e koe nakai ko e tama moli au ia koe. Ha ha ia au e Takitaki; to omaoma au kia ia ke lata ai; ko e Tama moli au he Atua; to leveki e ia au; ko e mena lata ni ke kamata e au e gahua ne toka kia au ke eke ai. Ha ha ia au ke he fale he haku a Matua moli; kua lata foki kia fakamalolo e au ke eke hana gahua.

Ka e nakai maama kia Maria e tau kupu a Iesu. Liga nakai tala atu e Maria kia Iesu ha mena taha he tau mena fakaofa ne kitia ai ke he po ne fanau ai a ia, kua ofomate foki a ia ka fakailoa atu he tama kia ia kua maama tuai a ia, ko e Tama he Atua a ia, ti lata foki ke omaoma a ia ke he poaki he hana Matua ha he lagi.

Ka kua aoga lahi e tala nai ke fakailoa mai ai kia tautolu kua kitia e Iesu ke he hana vaha tama ko ia ni ko e Tama he Atua, kua haele mai mai he lagi, kua haele mai a ia ke eke mo fakamoui ma tautolu. Ka e pete he iloa maliali a ia e tau mena na, ka kua talia agataha e ia e kupu a Maria, mo Iosefa, "ti o hifo a ia mo laua, kua hoko ki Nasareta, kua omaoma a ia kia laua." Kua toka ai ke he hana loto e iloilo ia; kua tatali fakatekiteki a ia; kua fakatokolalo a ia mo e eke e tau fekau a Iosefa; kua nakai fakakite atu a ia kia taha ko ia ko e Tama he Atua; kua nakai tua hana tau matakainaga, kia ia (Ioane vii. 5); ti pete he nofo a Natanielu i Kana, kua tata lahi e maga ia ki Nasareta, ka e nakai logona a Natanielu ha mena kia Iesu, ti nakai talia e ia ka tala atu a Filipino kia ia, pehe, "Kua moua e mantolu a ia ne tohia e Mose ke he fakatufono, katoa mo e tau perofeta, ko Iesu haia, ko e tama a Iosefa, ko e Nasareta."—Ioane i. 45. Ko e tau tau

ne hogofulu ma valu ne nofo agaia a ia ke he kaina a Iosefa i Nasareta; kua fakauka a ia mo e eke e tau fekau fakateaga ke he magafaoa he lalo tagata. Kua moli e tau kupu a Paulo, pehe, "Kua fakatokolalo e ia a ia, ne mahani a ia fakalataha mo e tupa."—Filipi ii. 7.

Kua fa nimo e tautolu e mena nai, ka kua lata ni ke manamanatu a tautolu ki ai, ha ko e mena ne tatai hana moui mo e ha tautolu a moui, "ti toka ai e ia e fakafitaki ma tautolu kia mumui atu a tautolu ke he hana tau tuagahui."—I Peteru ii. 21. Ti kua fakaako mai ai kia tautolu, pehe, ka gahua a tautolu ke he tau fekau ikiiki ke he taha aho mo e taha aho, ka o hifo a tautolu ke takafaga, ka o hake a tautolu ke he vao ke gahua kaina, ka eke a tautolu pihia, ti maeke ia tautolu e tau fekau he Atua, ka fakakite ata a tautolu ke he faoa e mahani moli, mo e mahani fakamoli, mo e mahani mea, mo e totonu, mo e fakaalofa, ti mumui atu foki a tautolu kia Iesu. Ko lautolu foki kua eke pihia, pete ni ko e tau fakamui a lautolu ki loto he tau tagata, ka eke ai a lautolu mo fakamua ke he kautu he lagi.

KO E TOHI A MISI FIFINE

KO E TOHI hanai ne toli mai e Misi Fifine mai i Peritania kia Mahele mo e Tapu Fifine i Hakupu; kua lata foki e tohi ia mo e tau Tapu Fifine oti he motu.

76, Elms Road, Clapham Common,
LONDON, S.W.4.

Ma Mahele na e, katoa mo e Tapu Fifine ne tumau ke he gahua mo e fakaalofa he Iki i Hakupu: Fakaalofa lahi atu kia mutolu. Ne fa mahani a tautolu ke he vaha kua mole, ti ko ainei kua mavehevehe kehe a tautolu mo e nakai fai hala ke feleveia mo e fekiteaki a tautolu. Ka kua feleveia a tautolu ke he tohi nai.

Ko au, ko e matua fifine ha mutolu, kua ofo au he moua ha mutolu a mena fakaalofa, ne tuku ke he lima he akoako fifine ha mutolu ke fakafano mai. Ti kua hoko mai; ti fakaaue lahi au he loto manatu mai mo e loto fakamokoi kua nakai maeke e fanau ke fakanimonimo e matua. Ti pete ni kua lahi e matematekelea a mutolu, mo e uka e tau mena oti, mo e hoge e motu, kua nakai loto au ke he ha mutolu a koloo, ka e fiasia mahaki au he ko e loto mai a mutolu. Ti kua manatu au pehe, ko e fakaalofa fai kakano i Hakupu, mo e fakamoliaga he ha tautolu a maveheaga ne eke, to liu mai au ke he motu nai. Ti fakaaue au kia mutolu ne tokologa ne lagomatai, ko e toko 26. Ti fakaalofa atu foki kia lautolu ne nonofogati ne toe; tatai ni haku fiasia kia mutolu oti ne tu mau ke he gahua mo e fiogi.

Ti ko e kupu hanai, kia fakakakatoatoa haku fiasia mo e haku tua kia mutolu, mo e taute e tau mena oti ke omaoma kia Iesu. Ko taatolu ko e fanau hana, kua maeke nakai a ia ke fiasia kia tautolu? Ko mutolu ko e tau matua fífine, kua leveki fakamitaki nakai e tau fanau? Ko mutolu e tau fai tane, kua omaoma nakai a mutolu ke he tau fakatufono mo e lotu totonu? Ko mutolu e tau fuata, kua lilifu nakai ha mutolu a tau mahani ke he aho mo e po katoa? Ko e tau fanau ikiiki, kka totonu nakai mo e mahani polu? Kaeke kua pihia, ti fakaane atu ke he Iki, kua foaki mai hana Agaga ke lagomatai ke he tau mena uka.

Fakaalofa atu ke he tau matua fuakau, mo lautolu ne fa tatalu mo e nonofogati. Fakaalofa atu ke he fanau hau, ma Mahele. Kua lahi nakai a Melepeki? to totonu nakai? Kua lahi tuai a Tioi.

Kua fiasia au he tau higoa ne tohia ai. Kua kitia falu kua tohia ke he haku pepa he Tapu Fífine, ka e falu kua liga fakatu kehe ai mo e hiki e higoa. Ko e kupu hau, ma Mahele, ne fakamatala ke he mahina a Mati ne mavehevehe a tautolu, ko "Misepa" haia. Ti kua fakamoli ai; oue tulou. Ko e kupu lauga a Fíniikimoka. Ko e lauga a Haeletoa, "Kua fakaheke atu haku lotu ke he Iki." Ai fai magaaho ke tohi ai e tau higoa oti mo e ha lautolu a tau lauga, ka e ha i ai e tau lotu ko Iakopo v. 7, Roma xii. 12, Roma xii. 15, Mataio xi. 10, Fakakiteaga i. 2-3, Malaki iii. 2. Kenese xxxi. Misepa, Luka i. 46, Nahuma i. 7, Mataio xii. 11, mo e loga foki ne toe.

Ti fakaalofa atu kia Tauleva, ko e ha mutolu a akoako. Kia tumau a mutolu oti ke tatali atu ke he aho he Iki, mo e omaoma atu ke he tau kupu oti a Iesu. Kaeke kua liu feleveia a tautolu ke he lalolagi nai, mitaki mo e fiasia; kaeke kua nakai pihia e pule he Iki, ti mitaki foki mo e fulufuluola, mo e homo e feleveiaaga ne toe i luga.

Ko au, ko Kulena Fífine ha mutolu a matua.

KO E FAKATAU TOGA

KO E aho 23 ia Ianuari ne eke ai e fono he tau patu he motu ne tolu atu ki Makahēheke. Ko lautolu ne o ke he fono ia hanai:—ko Vakaimotu mo Uea, ko e na patu Alofi; ko Tanielu mo Tokelau i Makefu; ko Farani mo Manitoa i Tuapa; ko Pita mo Kulatau i Hikutavake; ko Patu i Lakepa; ko Nogotau mo Pulegahaha i Liku; ko Tione i Hakupu; ko Kakina i Avatele; ko Pitivalu i Tamakantoga. Ne fai patu foki ke fakalataha mo lautolu.

Ti pulega a lautolu po ke mitaki nakai ke fakatau taha toga ke lata mo e gahua he motu. Ko e tala hanai ne moua e lautolu mai Niu Silani. Kua tau

mai tuai e tohi ha lautolu ne uta ki Aukalani. Kua maeke tuai ke tuku mai e vaka ne higoa ko e Rira, ke fakatau a lautolu ke he fa afe pauna. Ti fakakite mai foki, pehe, po ke taute nakai ke fakainisini. Ti kua talia e lautolu e tau mena oti ke taute ki luga he vaka. Ti ai iloa e tonu po ke liu he faha e pauna ke totogi aki; to iloa taha aho.

Kua lotu fakalataha e faoa ia ke fakatau e toga ia, ti pulega foki a lautolu, pehe: ko e tanaki maga niu, to kamata he taha e taga, ua, tolu, ato hoko ke he uafulu e taga; ka ko lautolu ne gahoa e tau niu ke lata mo e taha, ua, tolu, fa, lima e taga. Kua pihia e tagata. Ati amaamanaki a; mo e tavaki e niu, mo e tanaki ke he tau mena kua mau ke toka ai ki Alofi, Tuapa, Avatele.

Pihia e tala ne tohi mai e Vakaimotu, ti kua lomi tuai ke iloa ai he motu katoa. Kia takitokotaha a mutolu mo e kumikumi hana manatu po ke kau fakalataha he gahua nai, po ke nakai. Ko e fakalata he faifeau, pehe, liga nakai monuina e gahua nai, ka e eke mo vaka matematekelea ma e motu. Ka kua maeke ke he tau tagata oti takitokotaha hana fakalata. Kaeke kua finagalo e tau tagata ki ai, ati eke a. Ka e aua neke ole fakafi atu kia taha kia gahua a ia ke he mena nai.

Ko e taha kupu foki. Ai maeke ke tuku e tau tupe he Ekalesia ke lagomatai ke he gahua nai. Ha ha he tau tiakono e feua ke leveki e tau tupe he Ekalesia; kaeke foki kua moumou ai e tau tupe ia, to totogi e tau tiakono ke lata ai.

HIKUTAVAKE

NE hoko ke he aho 15 ia Ianuari, 1919, ti taute ai he maga e maveheaga. Ko e aho ia ne fina age ai e faifeau, ko Misi Kulena, ke fakamoli ai he kupu. Kua hili e tapu, ti o mai ai ke he fale he akoako ke fakatutala ai, ko e tau tiakono, mo e tau leveki he Ekalesia, mo e tau patu. Kua huhu atu e faifeau kia lautolu po ke heigoa e tala ke he akoako. Ti vagahau ai a Hipa, "Kua manatu ni a mantolu ke okioki a ia." Ti huhu atu e faifeau, "Ko e heigoa kua lekua ai a ia?" Ti tali age a Hipa, "Ko e kama-taaga he hau, ti tu ai taha patu. mo e pehe, ko e fa ni e tau; ti taofi ai e akoako ke he kupu ia ke hoko mai ke he tau nai." Pehe atu e faifeau, "Ka fai tala, ti talahau." Ti tali mai a Hipa, "Ko e tau tala ne vagahau ai he tau tagata kua kumikumi ki ai, ai fai kakano. Ko ia ni ne manatu ke okioki." Kua oti e vagahauaga ia, ti hoko age e akoako Tuapa, ko Farani, mo e akoako Makefu, ko Tanielu, ke logona he vagahauaga ia. Ti tali age au kia laua, "Kua oti tuai." Kua mole mai a lautolu, ti tuku ai e galue he maga, mo e ta fakamua ai taha

me a Palumaka. Ko e tau mena fakaalofa ne ta mai e lautolu, ko e tau potu, mo e tau tapaka, mo e tau mena kehekehe he magafaoa ia ni hoko lautolu. Kua lologo a lautolu, mitaki e tau lologo, ti fakamatala ai ke he galue, ko e tau tala ha lautolu, mo e tau tala he haku a tau matakainaga. Ko e galue lahi, ko e tau tala, mo e tau ika, mo e tau punu, mo e tau puaka. Kua oti e galue, ti o mai a Kumitau, mo e hana magafaoa, ta ai taha me he fanau he aoga. Ne lologo ai e tau lologo he maveheaga ha mantolu; ko e tau lologo momoko ha lautolu. Kua mafola lahi e aho ia ha mantolu.

Kua hoko ke he aho 16, ko e Aho Tuloto ia, ne o hifo mai ai a maua. Ne o age oti e tau patu he fahi toga ke mavehe mo maua; pihia mo e tau fifine. Ne tagi falu he momoko. Kua o mai a mantolu hoko mai ki Tuapa, ti hau ai a Toafolia, mo e pehe mai ke fina age a Mokatagi ke heke mai he peleo hana. Kua o mai a mantolu tolu e peleo, ha Hipa taha, haku taha, ha Toafolia taha. Kua hoko mai a mantolu, ti taute ai e mantolu taha tusaaga ke lata mo lautolu. Ti mavehe ai a mantolu mo e mafola mo e monuina. Ti lologo a lautolu he magaaho ne mavehe ai, ko e lologo ne uhu e lautolu, o TAGELAGI ne tohi.

ALOFI

KO E AOGA AHO TAPU

KO E aho 23 ia Ianuari ne taute ai he takitaki e fakafasia, ti kua uina ai e fanau oti he Aoga Fakatufono, mo e hana iki ko e Komisina, mo e tokoua mo e fanau, ko e faifeau, mo e faiaoga, pule, ko e ekekafo he motu, mo e tau eke gahua he Fakatufono, mo Misi Kara mo e tokoua, ko e tau iki maukoloa, mo e tau lotofakavihi, mo e tau lafukala, ko e tau iki foki he motu; ko e tau matua haia he fanau he aoga kua tolo mai ki Hamula ke he fakafasia he fanau. Kua fakaalofa atu foki a mantolu ke he ikivaka mo e hana tau hagai, kua fakalaulahi atu ki ai e ogo ke o mai ke fasia fakalatana. Kua tolu mua mai e fanau he hola taha, ti taute mua ai ha lautolu a kaiaga mena. Ko e fanau ne o mai he vahaga he Aho Tapu kua tuku e lautolu e tau fua niu he tau aho kua mole, ti hihii ai; kua moua e tupe tote, ti fakatauaki taha tini falaoa, ti taha e tini lole, ti taha foki e tini keke, ti manatu a lautolu ke kai he aho ia. Kua lahi e makona he fanau he kai falaoa, mo e tau keke foki ne tao mai he tau iki fifine papaalagi ke lagomatai aki e galue. Ko e tau iki fifine maukoloa i Tuapa, kua hoko mai falu, ka e fakafano mai e tau galue lagomatai ha lautolu he nakai hoko mai. Kua pehe e kupu he ha lautolu a matua kia mantolu e tau iki

tea mo kula, "Oue, oue, tulou, ti tulutulou, hau foki, ti hau foki, ti hau foki ke laga loga to toka; ua fakaku."

Kua hili e kai ti tolo mai ai e tau mau, ti ta ai e me fasia he fanau fakahagaa ke he tau papaalagi oti, mo e leoleo mo e tokoua, mo e ikivaka mo e tau hagai. Ne mua he fulufuluola e tau lologo mo e tau koli he fanau. Kua mole ia ti taute ai e tufi, mo e toho tona; kua tufa he akoako he maga e tau palepale kia lautolu kua mua. Ne tufi e hagai lahi, ko Misi Ruta, mo e taba patu fifine, ti hopo e ate he patu fifine mo e hola. Kua mole ia ti tolo ai e tau mau ke taumafa, kua mua he lahi e laulau kua ai toe e mena he mate ai, kua loga mahaki e tau mena kai ne toe. Kua tunu foki he akoako e vaihalo, kua kehe ni he lolo e supo ia; inu mua ni e kapiniu he taha patu, piko ni a ia ko e supo. Kua oti e kai ti tu ai e Komisina, ha ko e ole he patu fifine, ke fakaaue ke he tau iki ne o mai, ti tali ai he faifeau ko Misi Kulena e lauga ia. Kua pehe hana fakaaue "ke hau foki, ti hau foki, ti hau foki, oue tulu tulou." Kua oti e taumafaaga, ti uhu ai he tau mau e lologo ta me ke he patu fifine. Kua mua e fulufuluola e taute he fale, kua taute aki e tau lau niu, mo e tau futi kua hahala ai e tau patu, uta lili he tau pou. Ko e taha e futi toga ne tu ai ka kua fua mai ai e futi maholi, kehe ni e futi ia; kua fofio ni pihia e fasia ko e papaalagi mo e Niue. Kua hili e galue mo e fasia mo e mouuina.

Kuenaia.

KO E FAKATAUAGA HE AWANUI

Ko e aho 15 ia Ianuari ne kitia ai i Alofi taha mena fou; ne fakatau ai e tau mena ne moua mai he vaka ko *Awanui*, ti kua kehe lahi e gahua ia. Ne tatanaki ai e tau mena oti ia ke he kaina he fale puipui, ti tolo mai e tau tagata oti ne fia fakatau mena. Ti o mai e tau tagata tokologa, ko e tau Niue mo e tau papaalagi foki. Ko Misi Godsmark ne fakatau mai e tau koloa. Kua fakakite mai e ia taha mena, po ke ie, po ke mohega, po ke uluga, po ke taha mena, ti ui atu a ia ke he faoa po ko hai ne fia moua, ko e fiha e tupe foki ke manatu a ia ke totogi. Ti tauhea mai taha tagata ko e sileni taha; ti ui foki taha tagata ko e 1/6; ti ui mai foki taha ko e 2/-; ti pihia a lautolu ato lahi e tupe; ko ia ne mua he lahi hana a tupe kua moua e ia e mena ia. Ne fakatau ai pihia e tau mena kai, ko e tau punu, mo e tau apa falaoa mata, mo e falaoa paku, mo e kerasini, mo e tau ie, mo e tau faliki laulau, mo e tau kafu, mo e tau la he vaka, mo e umu foki, mo e tau lapa, mo e tau mena kehekehe oti. Ati oti ka e fakatau ai e vaka, ko e £20 ke totogi aki e vaka. Ko Misi Lopi ne moua ai. Kua fasia lahi e tau tagata ke he mahani fou ke fakatau mena ai. Ko e tau taga niu ne moua ai

mai loto he vaka, kua fakatau e tau taga ia taki 6/6 he taga taha. Kua fakatau he Fakatufono e fana he vaka, mo e tau poloka, mo e tau tona. Kua manatu ke fakatau hake ai e fana ke he male, ke hukui aki e mena tuai kua popo ni. To uta ai falu a mena ki Aukalani ke fakatau ai, ko e tau taula, mo e tau mena pihia, ha ko e mena nakai aoga e tau mena ia ke he tau Niue.

AVATELE

KO E aho 26 a Ianuari ne fenoga mai ai a Misi Kulena ki Avatele nai, ke feleveia ai mo e Ekalesia he maga mo e fiafia lahi e aho ia. Ne tu a ia mo e talahau ai e ia hana a fakamatalaaga ke he finagalo he Atua mo e fulufuluola he fanogonogoaga he tau iki he maga ke he hana fakamatalaaga. Oti tuai e mena ia, ti o mai ai e tau iki he maga mo e tuku ai e galue ke he magaaho ia, mo e talatala ai ha lautolu a tau kupu. Ti tu ai e faifeau mo e fakaaue lahi atu ke he ha lautolu a tau kupu. Kua mole e magaaho ia, ti o mai ai e tapu fifine, mo e tuku ai e lautolu ha lautolu a mena fakaalofa ke lata mo e akau lomi tohi. Ko e 16/3 kua tuku ai e lautolu, mo e fiafia mo e loto fakamokoi ke he gahua ia.

Ko e tala ke he fenoga he faifeau ke he magaaho ne taute ai ke fano ki Alofi. Nakai moua ha mouuina ke he magaaho ia. Vale lahi e nua ke he magaaho ia; ai maeke ke taute he vale lahi. Ti fakahiku ni ke he hola e nua ke he vao, ti tutuli ai ni e mautolu tokologa ke he magaaho ia ne hola ai e nua, ti moua agataha, ti taufetulu ai foki ke he magaaho ia mo e nua, ti veli ne nua, ti veli foki mo Misi Kulena ko e hana kakano. Ko e lahi e malolo he nua, ti kua maeke tuai ke moua e manu. Ka kua matematekelea lahi e faifeau ke he aho ia, ti pakia e nua he veli ia; mafole e ulu he nua, ka e liga pakia foki e faifeau ke he magaaho ia. Lahi ne momoko ha mautolu he Misi, ka ke eke sese e mautolu; ai mahani taha mo e nua ia he vale.

Kueñaia.

Ko KULUKULU ne tohi.

MAKEFU

KO E aho 10 ia Ianuari, ko e Aho Faraile he tapu hololoa, he mole e hili e tapu, ti taute ai e tau fakamailoga he Aoga Afiafi Aho Tapu. Ko e kuniaga he tau kupu mai he tohi ne uta he taha Aho Tapu, to tohi mai e lautolu e tau tali he taha Aho Tapu. Igatia e tagata mo e hana pepa

tali; ne hogofulu e kupu mai he Tohi Tapu. Ti kua fiafia a lautolu, mo e fakamalolo ke he aoga; ko e katoa ia lautolu toko fagofulu ma hiva. Ti tokouafulu ma fitu ne moua e tau fakamailoga. Ko Lavatagaloa ne mua, vaipa Tukuhemata, he Vahega I. Ko Tolifana ne mua, vaipa Tutamaeva, he Vahega II.

Ko TANIELU ne tohi.

KO E PAPATISOAGA

HANAI e tau higoa he tau tama ne papatiso ai i Tamakautoga, he aho 22 ia Tesemo, 1918. PUHEKE, ko e tama tane a Vaitoga, kua hiki e Tuliuha mo Melenaiti.

FUKAVA, ko e tama tane a Vehala mo Meleani, kua hiki e Mitilele mo Matepakula.

MANOGITUMAIFE, ko e tama fifine a Togaleatama mo Matafetu, kua hiki e Pokimata mo Hinapoto.

LOANETITI, ko e tama fifine a Heti mo Vailama.

MELEVAIOLEKI, ko e tama fifine a Hafa, kua hiki e Halanetau mo Matagimoka.

MOTUTOLO, ko e tama tane a Maki mo Fakatauhetia, kua hiki e Halanetau mo Matagimoka.

LITOTAGALOA, ko e tama fifine a Iafeta mo Tautehemana.

Ko e tau tama hanai ne papatiso ai i Alofi, he aho 5 ia Ianuari, 1919.

MANOGIFOUFOU, ko e tama fifine a Manuela mo Nofogahemata, kua hiki e Laupa mo Manogifoufou.

TUAGATAGALOA, ko e tama fifine a Toa, kua hiki e Vatolo mo Tagaloa.

ILALINA, ko e tama fifine a Halahetoa, kua hiki e Tuku mo Tamahiki.

PULFOLAU, ko e tama fifine a Tutuli mo Manakohemoka, kua hiki e Latoa mo Fekia.

TOGIATALA, ko e tama tane a Itatoa mo Lauila, kua hiki e Tipou mo Malamahetau.

LEONA, ko e tama tane a Fakahoa mo Meletihau, kua hiki e Leona mo Fitimanogi.

VASAU, ko e tama tane a Tiliai, kua hiki e Luitama mo Tiahitama.

IKITOGIATAMA, ko e tama tane a Ukufoulua mo Famele, kua hiki e Ikitogia mo Teini.

VAKASA, ko e tama fifine a Fakaotimanava mo Limaliti, kua hiki e Logolea mo Haukeliu.

MOHELAGEI, ko e tama tane a Tifakanui, kua hiki e Farani mo Mokamahina.

TIFAMITAKI, ko e tama fifine a Fakaotimanava mo Limaliti.

LIMA, ko e tama fifine a Mohemata mo Fineiki, kua hiki e Litiagi mo Lima.

Ko e tau tama hanai ne papatiso ai i Hikutavake, ko e aho 15 ia Ianuari, 1919.

HAVILIMOTU, ko e tama tane a Muimatagi mo Liliauro, kua hiki e Tagaloapuhu mo Falala.

KAMUHEMU, ko e tama tane a Matagitau mo Manogitokalotu, kua hiki e Kalohoge mo Tamahoa.

TIAMA, ko e tama fifine a Letoga mo Tagiloto.

MAKATALA, ko e tama tane a Ikitolu mo Lititupe, kua hiki e Mailiti mo Hana.

TIFALAPA, ko e tama tane a Togiakakatolu mo Koukouhetau.

LIMATAU, ko e tama tane a Potaha mo Fatale, kua hiki e Tumata mo Lotomata.

MATALITA, ko e tama fifine a Kauhega mo Mahele, kua hiki e Tafua mo Vaihaele.

Ko e tau tama hanai ne papatiso ai i Hakupu, ko e aho 19 ia Ianuari, 1919.

IELIKALOPA, ko e tama tane a Toapuhu mo Malamahetifa, kua hiki e Kalopa mo Metali.

PEAUTOLU, ko e tama tane a Iata mo Takamata, kua hiki e Paketoa mo Hakimata.

IOANE, ko e tama tane a Ikipe mo Keno, kua hiki e Vihaulo mo Monomono.

FOTUKIULU, ko e tama tane a Motutoa mo Feuakimana, kua hiki e Farani mo Faleahi.

Ti, ko e tama tane a Ti mo Metiti.

LEAINA, ko e tama fifine a Nagatau mo Pulele, kua hiki e Lave mo Puahega.

AHETOA, ko e tama tane a Puatuki, kua hiki e Aue mo Hanalei.

Ko e tau tama hanai ne papatiso ai i Avatele, ko e aho 26 ia Ianuari, 1919.

POITOLI, ko e tama tane a Tiono mo Utiti, kua hiki e Latimoka mo Mele.

UATI, ko e tama tane a Falemaka mo Matelagi, kua hiki e Uati mo Lavatale.

MELIGITIA, ko e tama fifine a Lagaluga mo Tikatupe, kua hiki e Misi Fitzgerald mo Tauagatale.

TOKAHELOTO, ko e tama fifine a Tagavai mo Tifaale.

PIASA, ko e tama fifine a Fasene mo Fakoi.

TITELA, ko e tama tane a Hikiloto, kua hiki e Halavaka.

KO E FAKAMAUAGA

HANAI e tau tagata ne fakamau ai he Ekalesia ke he tau mahina ne mole atu. Ne fai tagata foki ne fakamau noa ai he Fakatufono mo e nakai fai liogi; ka e nakai fai lilifu ke he mena ia, ti nakai talahau ai ha lautolu a tau, higoa, neke va e faoa.

Ko e aho 29 ia Novema, 1918, ke he Fale Aoga i Alofi, ne fakamau ai a FANATAU, ko e tagata Lakepa, ko e tama a Lapatu mo Maline, mo PEPE, ko e fifine Liku, ko e tama fifine a Huimaka mo Taele.

Ko e aho 3 ia Ianuari, 1919, ke he Fale Faifeau i Alofi, ne fakamau ai a LAUFOLI, ko e tagata Liku, ko e tama a Isaia mo Tanaki, mo MANOGILOGA, ko e fifine Liku, ko e tama fifine a Hevaha mo Ane.

Ka e aho 6 ia Ianuari, 1919, ke he Fale Aoga i Alofi, ne fakamau ai a FOUFOU, ko e tagata Makefu, ko e tama a Kaia mo Ligiahi, mo MOUA, ko e fifine Tuapa, ko e tama fifine a Hautau mo Aoluefu.

Ko e aho 17 ia Ianuari, 1919, ke he Fale Aoga i Alofi, ne fakamau ai a UETI, ko e tagata Alofi, ko e tama a Liogimana mo Takaisitu, mo LITOMATA, ko e fifine Liku, ko e tama fifine a Fitivalu mo Finau.

Ko e aho 31 ia Ianuari, 1919, ke he Fale Aoga i Alofi, ne fakamau ai a TUHOLO, ko e tagata Tamakautoga, ko e tama a Timiona mo Litapeta, mo LAUHAKUMATA, ko e fifine Tamakautoga, ko e tama fifine a Huaga mo Feleveti.

KO E MATEAGA

HANAI e tala ke he tau tagata he Ekalesia ne momohē he he tau mahina kua mole atu.

MOUGAHAHELAGI, ne mate a ia i Alofi, ko e aho 5 ia Ianuari, 1919.

MELETEINI, ne mate a ia i Alofi, ko e aho 18 ia Ianuari, 1919.

TITITUPE, ne mate a ia i Tamakautoga, ko e aho 17 ia Ianuari, 1919.

PATOLO, ne mate a ia i Liku, ko e aho 31 ia Tesemo, 1918.

POITULE, ne mate a ia i Lakepa, ko e aho 21 ia Ianuari, 1919.

OLE, ne mate a ia i Lakepa, ko e aho 27 ia Ianuari, 1919.

FENIKA, ne mate a ia i Mutalau, ko e aho 15 ia Ianuari, 1919.

VITEA, ne mate a ia i Mutalau, ko e aho 21 ia Ianuari, 1919.

HEGAHE, ne mate a ia i Tuapa, ko e aho 22 ia Tesemo, 1918.

OLEMAI, ne mate a ia i Tuapa, ko e aho 27 ia Tesemo, 1918.

ATAGIANETIFA, ne mate a ia i Tuapa, ko e aho 12 ia Ianuari, 1919.